

Innst. 222 S

(2014–2015)

Innstilling til Stortinget frå utenriks- og forsvarskomiteen

Meld. St. 8 (2014–2015)

Innstilling frå utenriks- og forsvarskomiteen om eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2013, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

Til Stortinget

Samandrag

Med denne meldingen til Stortinget legger regjeringen for nittende året på rad frem informasjon om omfanget av eksporten av våpen, ammunisjon og annet militært materiell (heretter forsvarsmateriell).

Det gis i meldingen innsyn i omfanget av eksporten av forsvarsmateriell i 2013, både hva gjelder varer, tjenester og teknologi, til hvilke mottakerland eksporten foregikk samt verdien av eksporten. Det gis i meldingen videre informasjon om avslag på søknader om eksportlisens og om utførsel av sivile varer til militære sluttbrukere.

Regjeringen har som målsetting å bidra til størst mulig åpenhet om utførselen av forsvarsmateriell, samt å gi mest mulig innsyn om eksportkontrollpolitikken og praktiseringen av retningslinjene for Utenriksdepartementets behandling av søknader om utførsel av forsvarsmateriell. Regjeringen har lagt vekt på å fremstille eksporten mest mulig tydelig.

Meldingen redegjør om gjeldende regelverk, herunder styrking av lisensplikten knyttet til forsvarsrelatert materiell i Utenriksdepartementets forskrift om gjennomføringen av den strategiske eksportkontrollen. Videre gis det en grundig omtale av praktiseringen av og arbeidet med å oppdatere retningslinjene for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av forsvarsmateriell.

Det er en etablert praksis med å konsultere Stortinget om eksportkontrollsaker av særlig utenrikspolitisk eller prinsipiell betydning. Dette er en linje som regjeringen vil videreføre.

Åpenhet om eksporten

Informasjonen om eksporten som fremgår i meldingen bygger på rapporter fra eksportørene med utgangspunkt i lisenser. Det er et vilkår for innvilgelse av eksportlisenser for forsvarsmateriell at eksportørene skal rapportere kvartalsvis om bruken av de enkelte tillatelsene. I henhold til loven plikter enhver å gi Utenriksdepartementet den bistand som kreves for å kontrollere at bestemmelsene i loven eller forskriftene blir fulgt.

Fra norsk side arbeides det i en rekke fora for at også andre land skal utvise åpenhet om sin forsvarsmaterielleksport.

Ved den nye eksportkontrollforskriften fra 2013 ble det besluttet å ta i bruk kontrollistene som er sammenstilt innenfor EU og som retter seg mot forsvarsmateriell (liste I) og flerbruksvarer (liste II). Listene er i praksis fremforhandlet og vedtatt ved konsensus innenfor de multilaterale eksportkontrollregimene hvor Norge deltar aktivt. Overgangen til ny liste I innebærer at varene har andre kategorireferanser enn den tidligere norske listen. Dette har betydning for hvordan eksporten av varer beskrevet på liste I fremstilles i meldingens oversikter. Forsvarsrelaterte varer som omfattes av liste I klassifiseres i henhold til Utenriksdepartementets retningslinjer som enten varekategori A eller varekategori B. Varekategori A omfatter våpen, ammunisjon, visse typer militært materiell, samt annet materiell med strategisk kapasitet som vesentlig kan påvirke de militære styrkeforhold ut over nærområdet. Varekategori B omfatter øvrige forsvarsrelaterte varer som ikke har egenska-

per eller bruksområder som definert for varekategori A. B-materiell kan f.eks. være kommunikasjonsutstyr, nattutstyr eller deler.

Eksporten i 2013

Den samlede verdien av eksporten i 2013 var i underkant av 4,3 mrd. kroner, hvorav ca. 3,3 mrd. kroner utgjorde salg av militære varer. Av dette utgjorde eksporten av A-materiell i overkant av 2,5 mrd. kroner og B-materiell ca. 750 mill. kroner. Verdien av forsvarsrelaterte tjenesteytelser til utenlandske mottakere var ca. 230 mill. kroner. Eksporten av flerbruksvarer omfattet av liste II til militær sluttbruk beløp seg til ca. 680 mill. kroner. Til sammenligning var den samlede verdien av eksporten i 2012 i underkant av 4,6 mrd. kroner, hvorav nær 3,9 mrd. kroner utgjorde salg av militære varer. Av dette utgjorde eksporten av A-materiell 3,3 mrd. kroner.

I forhold til i 2012 var det i 2013 en nedgang i verdien av den totale eksporten på om lag 6 pst.

Medlemslandene i NATO, Sverige og Finland er de største mottakerne av forsvarsmateriell fra Norge. I 2013 utgjorde eksporten av A-materiell til NATO landene, Finland og Sverige 88 pst. og for B-materiell 93 pst.

I 2013 ble det gitt 19 avslag på søknad om lisens for eksport av forsvarsmateriell. I meldingens kapittel 9 er det redegjort grundig for eksporten.

Eksporten av forsvarsmateriell i et sikkerhetspolitisk perspektiv

Regjeringen ønsker å legge til rette for at norske bedrifter sikres fortsatt tydelige og forutsigbare rammevilkår for sin eksportaktivitet, bl.a. gjennom tydelige og langsiktige retningslinjer for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av forsvarsmateriell. Regjeringen vil videre fortsatt legge til rette for at norsk industri kan konkurrere på mest mulig like vilkår som andre land innenfor EØS.

Norske bedrifter deltar i en rekke store internasjonale utviklings- og produksjonsprogrammer med andre nærstående land. Flere norske forsvarsbedrifter besitter nisjekompetanse som gjør det mulig med et tett samarbeid med store internasjonale partnere, bl.a. innenfor F-35 prosjektet.

Det har vært bred politisk enighet om betydningen av at et moderne og effektivt forsvar også krever en levedyktig industri i Norge. Samtidig er det bred politisk enighet om at eksport av forsvarsmateriell skal finne sted innenfor rammen av en restriktiv eksportkontrollpraksis basert på Stortingets vedtak av 11. mars 1959 hvor det heter at «hovedsynspunktet bør være at Norge ikke vil tillate salg av våpen og ammunisjon til områder hvor det er krig eller krig truer, eller til land hvor det er borgerkrig».

Regjeringen anser Stortingets vedtak som et bindende pålegg, og eksportkontrollen skal sikre at det blir fulgt. For å gi mest mulig forutsigbarhet til eksportørene, er det etablert retningslinjer for Utenriksdepartementets behandling av søknader om lisens. Retningslinjene er gjennomgått og styrket de siste årene, bl.a. når det gjelder kravet til sluttbrukerdokumentasjon. Regjeringen vil videreføre arbeidet med å fremme oppslutning om en felles NATO-norm om sluttbrukererklæringer ved eksport av våpen.

Lov og forskrift

Eksportkontrollen er hjemlet i lov og forskrift. Utenriksdepartementets forskrift av 19. juni 2013 skal sikre gjennomføring av kontrollen med eksport av både forsvarsrelaterte varer og flerbruksvarer, og representerer det operative hjemmelsverket for utøvelse av kontrollen.

Regjeringen har foretatt en forskriftsendring i 2014 for å styrke lisensplikten for materiell som har vært særlig konstruert eller modifisert for militært formål, uavhengig av materiellets tilstand på eksporttidspunktet. Slik kontroll kommer i tillegg til lisensplikten som gjelder for varene og teknologien som er beskrevet i forskriftens liste I (forsvarsmateriell), og innebærer en vesentlig styrking av kontrollen.

Utenriksdepartementet har også gjennomgått praksis når det gjelder utøvelse av lisensplikt for andre varer enn de som omfattes av listene, når disse er for militær bruk i land omfattet av våpenembargo vedtatt av FNs sikkerhetsråd under Kapittel VII eller andre tiltaksregimer som Norge har sluttet seg til. Det har over tid vokst frem behov for en nærmere avklaring av betydningen «til militær bruk». EU har definert denne forståelsen tydelig i sin forordning om eksport av flerbruksvarer (liste II). Departementet har kommet til at en harmonisering med EU-lands definisjoner er hensiktsmessig og avklarende, samt vil gi norsk industri de samme rammevilkår som bedrifter i EU-området.

Utenriksdepartementets retningslinjer

Retningslinjene for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av forsvarsmateriell, samt teknologi og tjenester for militære formål, har i rapporteringsperioden vært gjenstand for oppdatering.

Retningslinjene ble styrket i 2013, bl.a. for å styrke kravet til sluttbrukerdokumentasjon og å gjøre det klart at eksport av militære varer i kategori B kan avslås. I 2013 mottok departementet en søknad om eksport av B-materiell som ble avslått på bakgrunn av risiko for intern undertrykking i mottakerlandet. Det er redegjort nærmere om avslag på lisenssøknader i meldingens kapittel 9.

I tråd med Meld. St. 49 (2012–2013) og Innst. 103 S (2012–2013), har departementet innarbeidet Vedlegg A-kriteriene i selve retningslinjene (pkt. 2.3 og 2.4). På denne måten fremstår kriteriene tydelige og reflekterer den betydningen de har i forbindelse med behandlingen av søknader om eksport av forsvarsmateriell. I lys av Norges ratifikasjon av FNs avtale om handel med våpen (Arms Trade Treaty, ATT), har departementet også innarbeidet de relevante kriterier som følger av avtalens artikkel 6 og artikkel 7.

På denne måten utgjør EU- og ATT-kriteriene nå en konsolidert liste over vurderingskriterier som legges til grunn.

I lys av styrkingen av lisensplikt i forskrift for materiell som har vært særlig konstruert eller modifisert for militært formål, uavhengig av nåværende tilstand, omtaler meldingen også lisensieringsregler som er tatt inn i retningslinjene når det gjelder behandlingen av søknader om eksport av slikt materiell.

I meldingens kapittel 3.1 og 3.2 er det redegjort grundig om den konsoliderte kriterielisten som er innarbeidet i retningslinjene. De oppdaterte retningslinjene følger som vedlegg 5 til meldingen.

Gjennomføring av sanksjoner og våpenembargo

Forskrift om restriktive tiltak vedrørende handlinger som undergraver eller truer Ukrainas territoriale integritet, suverenitet, uavhengighet og stabilitet ble iverksatt 15. august 2014. Forskriften bringer de norske tiltakene på linje med EUs tiltak. Forskriften innebærer bl.a. forbud mot import og eksport av våpen og forsvarsmateriell fra og til Russland, forbud mot eksport av flerbruksvarer og -teknologi som kan være beregnet for militær bruk eller til militær mottaker, forbud mot handel mv. med russiske verdipapirer og pengemarkedsinstrumenter, samt begrensninger i eksporten av visse varekategorier til russisk petroleumssektor. Ved slik eksport kreves forhåndstillatelse fra Utenriksdepartementet. EU innførte den 12. september 2014 nye restriktive tiltak mot Russland. Regjeringen har besluttet å slutte seg til disse og gjennomføre de nye restriktive tiltakene i forskriften.

Det er redegjort grundig i meldingens kapittel 4 for sanksjons- og tiltaksregimer som Norge gjennomfører i egen forskrift.

Kontrollen med eksport av flerbruksvarer

Flerbruksvarer er varer og teknologi som er utviklet for sivile formål, men som også kan anvendes for militære formål, herunder for utvikling av masseødeleggelsesvåpen (MØV) eller konvensjonelle våpen. Kontrollen med flerbruksvarer bygger på lister og retningslinjer som er vedtatt innenfor de multilaterale eksportkontrollregimene.

Med sikte på å styrke kontrollen med eksport av kjernefysiske varer, inngikk Utenriksdepartementet og Statens strålevern i 2014 et nærmere samarbeid. Dette innebærer at Strålevernet avsetter nødvendige ressurser for å sikre etterlevelse av eksportkontrollreglene i forbindelse med sine tilsynsoppgaver overfor relevante aktører i Norge, samt ved behov yte faglige vurderinger overfor Utenriksdepartementet i spørsmål om eksport av kjernefysiske varer.

Kontroll med eksport av immateriell teknologi, herunder kunnskap

Eksportkontrollforskriften inneholder bestemmelser om lisensplikt for teknologi, herunder immateriell ytelse.

Norge gjennomfører bl.a. FNs sikkerhetsråds resolusjoner og EUs utvidede tiltak om sanksjoner mot Iran og Nord-Korea, som også setter forbud og bestemmelser om kontroll med overføring av visse typer kunnskap.

Kunnskapsdepartementet (KD) sendte i mars 2014 et brev til lærestedene for å informere om gjeldende regelverk og bidra til å skape klarhet om regelverket slik at det ikke skapes unødige problemer for utenlandske studenter ved norske læresteder.

Det er klart at statlige og private universiteter og høyskoler har en selvstendig plikt til å forhindre lovstridig overføring av kunnskap innen fagområder som er relevant for spredning av MØV eller leveringsmidler for slike våpen. Denne plikten følger av eksportkontrollregelverket og forskrift om sanksjoner mot Nord-Korea og forskrift om sanksjoner og tiltak mot Iran.

Det vil utarbeides en nærmere veiledning for å fremme god regelverksforståelse av relevant personell ved universiteter og læresteder.

Utenriksdepartementets oppgaver

Utenriksdepartementets seksjon for eksportkontroll behandler mer enn 4 000 saker i året, noe som krever særlig ekspertise og tverrfaglig saksbehandling.

Utenriksdepartementets seksjon for eksportkontroll deltar aktivt i det omfattende arbeidet som foregår innenfor de multilaterale eksportkontrollregimene, hvor premissene for kontrollen med strategiske varer i stor grad settes.

Departementet arbeider med å styrke og målrette informasjons- og bevissthetsdialogen overfor næringslivet, med vekt på forebyggende og kompetansebyggende tiltak. Det holdes et årlig seminar for eksportindustrien. I 2013 tok departementet initiativ til et prøveprosjekt for kursing i eksportkontroll og lisensiering av forsvarsmateriell for eksportbedrifter. Kursene har vist seg å være populære og nyttige, og det vil være en prioritert oppgave å kunne videreføre

tiltaket. I tillegg er det lagt vekt på å forbedre eksportkontrollens hjemmeside på www.regjeringen.no, samt utarbeide annet informasjonsmaterieell om eksportkontroll for nye bedrifter.

Utenriksdepartementet samarbeider også nært med særlig Tollvesenet og Politiets sikkerhetstjeneste, som også har lovpålagte oppgaver knyttet til kontrolloppgavene. I tillegg samarbeider departementet med Forsvaret og Statens strålevern i konkrete eksportsaker. Det anses viktig at representanter fra disse etatene deltar på relevante møter innenfor de multilaterale eksportkontrollregimene.

Regjeringen vil fortsatt sikre tilstrekkelige ressurser for å kunne ivareta de omfattende oppgavene på eksportkontrollområdet.

Innføring av sikkert, elektronisk saksbehandlingssystem

Utenriksdepartementet har siden 2012 arbeidet med å utvikle en digitalisert tjeneste for effektivisering og modernisering av eksportkontrollen. Den digitale tjenesten vil oppfylle regjeringens krav om digitalisering av offentlige tjenester innen 2015. Høsten 2014 vil departementet innføre et skreddersydd elektronisk saksbehandlingssystem som vil innebære betydelige gevinster for både næringslivet og departementet.

I tillegg til effektivisering av selve lisensieringsarbeidet vil tjenesten innebære en betydelig økt sikkerhet knyttet til bedriftenes rapporter og kvalitets-sikring av det omfattende og sensitive tallmaterialet som bl.a. ligger til grunn for de årlige meldingene om eksporten av forsvarsmaterieell til Stortinget.

FNs avtale om handel med våpen (ATT)

Avtalen om våpenhandel ble vedtatt av FNs generalforsamling 2. april 2013, og er den første juridisk bindende avtalen som regulerer internasjonal våpenhandel.

Norge ratifiserte avtalen i februar 2014. Pr. juli 2014 hadde 41 land ratifisert ATT. Avtalen vil tre i kraft 90 dager etter at den femtiende staten har deponert sine ratifikasjonsdokumenter, noe som forventes å skje i 2015. Det skal holdes en statsparts-konferanse senest ett år etter at avtalen har trådt i kraft.

Som presisert i Prop. 186 S (2012–2013) legger regjeringen til grunn at dersom det er overveiende sannsynlig at en av de negative konsekvensene som er listet i artikkelen, inntreer, skal eksporttillatelse avslås.

Internasjonalt samarbeid om eksportkontroll og ikke-spredning

Gjennom nasjonal eksportkontroll tar leverandørland et særlig ansvar for å sikre etterlevelse av

folkerettslige avtaler på ikke-spredningsområdet, særlig avtalen om ikke-spredning av kjernevåpen (NPT), kjemivåpenkonvensjonen (CWC) og konvensjonen om forbud mot biologiske våpen (BWC).

Norge overtok i 2014 formannskapet i eksportkontrollregimet Missile Technology Control Regime (MTCR).

Formannskapet går på rotasjon mellom frivillige medlemsland på ettårig basis, men forutsetter at man deltar i en formannskapstroika som inngående og utgående formannskap. Selve formannskapet ble innledet ved at Norge var vertskap for og ledet det årlige plenums-møtet i Oslo i oktober 2014. En hovedoppgave under formannskapsåret, i tillegg til å koordinere og lede forhandlinger innenfor regimet, vil være å føre en omfattende dialog med ikke-medlemmer og relevante internasjonale organisasjoner om MTCRs formål og tiltak for å hindre spredning av leveringsmidler for Masseødeleggelsesvåpen (MØV). MTCR er et unikt regime, gitt at det ikke finnes noen annen internasjonal arena hvor slik spredning drøftes eller noen internasjonal avtale knyttet til å hindre spredning av leveringsmidler for MØV.

På plenums-møtet i Oslo i oktober 2014 ble det bl.a. enighet om å invitere ikke-medlemmer til å formelt deklare at de slutter seg til og implementerer MTCRs kontrollister og -standarder i sin nasjonale eksportkontroll. Slike tilslutningsland vil bl.a. inviteres til regelmessige møter om arbeidet med og endringer i kontrollistene.

Fra norsk side vil det legges vekt på å føre et aktivt formannskap, herunder når det gjelder den utadrettede dialogen.

Merknader frå komiteen

Komiteen, medlemene frå Arbeidarpartiet, Svein Roald Hansen, leiaren Anniken Huitfeldt, Prableen Kaur, Ingalill Olsen og Jonas Gahr Støre, frå Høgre, Elin Rodum Agdestein, Helge Eriksen, Sylvi Graham, Øyvind Halleraker og Trond Helleland, frå Framstegspartiet, Roy Bjurholt, Per Sandberg og Christian Tybring-Gjedde, frå Kristeleg Folkeparti, Knut Arild Harvold, frå Senterpartiet, Liv Signe Navarsete, frå Venstre, Trine Skei Grande, og frå Sosialistisk Venstreparti, Bård Vegar Solhjell, viser til at meldinga gjer greie for omfanget av eksporten av forsvarsmaterieell i 2013. Det knyter seg til kva slags varer, tenester og teknologi knytt til desse varene som blei eksportert, til kva mottakarland og verdien av eksporten. Meldinga gjer også greie for norsk eksportkontrollpoli-

tikk, regelverket og det internasjonale arbeidet når det gjeld eksportkontroll og ikkje-spreiing.

Komiteen ser positivt på det arbeidet som er gjort dei seinare åra for å sikre størst mogleg innsyn i eksport av forsvarsmateriell frå Noreg. Komiteen meiner at auka innsyn og informasjon har medverka til ein opnare sektor og ein breiare samfunnsdebatt om forsvarsmaterielleksporten.

Komiteens medlemmer fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti understreker at ytterligere åpenhet er nødvendig for å kunne sikre parlamentarisk kontroll og en bredere samfunnsdebatt. Disse medlemmer etterlyser derfor åpenhet rundt landspesifikke tall om eksport av materiell i vareliste 2.

Komiteen vil påpeike at eit strengt regelverk, open informasjon om eksporten og brei debatt gjennom stortingsmeldinga medverkar til transparens og sikrar legitimiteten til norsk eksport av forsvarsmateriell. Komiteen meiner ein heile tida må leite etter moglegheiter til å forbetre praktiseringa av regelverket.

Fleirtalet i komiteen, alle unnateke medlemmen frå Sosialistisk Venstreparti, finn det positivt at regjeringa har følgd opp komiteen sine merknader om praktiseringa av Utanriksdepartementet sine eksportretningslinjer.

Komiteen noterer seg at den samla verdien av eksport av forsvarsmateriell frå Noreg var i underkant av 4,3 mrd. kroner, av dette utgjorde ca. 3,3 mrd. kroner sal av militære varer. Komiteen merkar seg at av dette utgjorde eksporten av A-materiell (våpen og ammunisjon) i overkant av 2,5 mrd. kroner og B-materiell (anna militært materiell) ca. 750 mill. kroner. Komiteen merkar seg at verdien av forsvarsrelaterte tenesteytingar til utanlandske mottakarar var ca. 230 mill. kroner. Komiteen viser vidare til at eksporten av fleirbruksvarer (sivile varer omtala på UDs liste II) til militær mottakar, i 2012 summerer seg til 680 mill. kroner, ei auke i høve til 2011 på 366 mill. kroner.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti, viser til at forsvarsindustrien er en betydelig bidragsyter til kompetanseutvikling i norsk industri. Forsvarsindustrien teller i dag 137 bedrifter og gir 4 800 årsverk, og er en betydelig arbeidsgiver, ikke minst i distriktene. Samlet omsetning i 2013 er nær 12 mrd. kroner, og forsvarsrelatert virksomhet og tjenesteyting er derfor en viktig bidragsyter til offentlige budsjetter og derigjennom norsk velferd. Flertallet merker seg at

forsvarsindustrien har betydelig innovasjonskraft og at den bidrar til å opprettholde og utvikle kompetanse også til andre høyteknologiske næringer.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener det er viktig å markedsføre norsk forsvarsteknologi utenfor Norges grenser, og viser til den gode måten kongehuset er med på å fremme norsk eksport gjennom sine utenlandsbesøk.

Komiteen registrerer at den samla eksporten av norsk forsvarsmateriell sank med vel 6 pst. i 2013 samanlikna med 2012. Komiteen merkar seg at dei største mottakarane av forsvarsmateriell frå Noreg er NATO-landa, samt Sverige og Finland. I 2013 gjekk 88 pst. av Noreg sin eksport av A-materiell til NATO-landa, samt Finland og Sverige, medan 93 pst. av eksportert B-materiell gjekk til dei same landa. Komiteen merkar seg at det blei gitt 19 avslag på søknader og kontraktar om eksportlisens for forsvarsmateriell og tenester.

Komiteen meiner det er viktig at Noreg praktiserer eit strengt eksportkontrollregelverk. Komiteen meiner det er viktig å ha felles internasjonale reglar om sal av våpen og teknologi. Komiteen stør regjeringa sitt arbeid i relevante fora for å fremje høge internasjonale kontrollstandardar når det gjeld eksport av forsvarsmateriell. Komiteen ber regjeringa frå norsk side arbeide vidare i relevante internasjonale fora for å oppnå ein felles norm for sluttbrukardokumentasjon, og arbeide for at dette blir norm i NATO. Regjeringen bes melde attende til Stortinget om framdrifta i dette arbeidet på eigna måte.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre, viser til den enstemmige presisering komiteen gjorde i Innst.103 S (2013–2014), jf. Meld. St. 49 (2012–2013) om en mer systematisk vurdering av forhold knyttet til respekten for menneskerettigheter, internasjonal humanitærrett og den innenrikspolitiske situasjonen som følge av eksisterende motsetninger eller væpnede konflikter i den endelige bestemmelsesstaten. Komiteen understreker i den nevnte innstillingen viktigheten av

«at sjekklisen blir konsekvent og systematisk anvendt, og at regjeringens risikovurdering fører til at Norge ikke vil tillate salg av forsvarsrelaterte varer til land i områder med internasjonal væpnet konflikt eller hvor slik væpnet konflikt truer, eller til land hvor det aktuelle forsvarsrelaterte utstyret kan benyttes i forbindelse med intern væpnet konflikt og det anses å foreligge en uakseptabel fare for at utstyret kan bli brukt til intern undertrykking, eller til å angri-

pe en annen stat eller tvinge gjennom territorialkrav med makt».

Komiteen vil også understreke at produksjon og eksport av forsvarsmateriell står for ei stor verdiskaping i Noreg og medverkar til utvikling av teknologi som også kan brukast sivilt. Komiteen viser til at mange av dei mindre bedriftene er lokalisert i dei same områda, men det finst underleverandørar i nær alle fylka. For desse bedriftene er produksjon av forsvarsmateriell avgjerande for næringsutvikling og arbeidsplassar lokalt. Slik produksjon bidreg til å halde oppe verdfulle kompetansearbeidsplassar i distrikta.

Komiteen viser til at nokre tidlegare norske marinefartøy har endt opp hos private aktørar i Nigeria. Dette er no under etterforskning, og saka er dessutan til handsaming i kontroll- og konstitusjonskomiteen på Stortinget. Komiteen merkar seg at Utanriksdepartementet har gjort ei forskriftsending i 2014 som styrkjer lisensplikta for materiell som har vore konstruert spesielt eller modifisert for militært føremål, uavhengig av materiellet sin tilstand på eksporttidspunktet. Slik kontroll kjem i tillegg til lisensplikta som gjeld for varene og teknologien som er skildra i forskrifta si liste I (forsvarsmateriell), og medfører ei styrking av kontrollen.

Komiteen noterer seg at Utanriksdepartementet gjekk inn i eit tettare samarbeid med Statens strålevern i 2014, med det føremål å styrkje kontrollen med eksport av kjernefysiske materiale og teknologi. Dette medfører at Strålevernet set av naudsynste ressursar for å sikre etterleving av eksportkontrollreglane i samband med sine tilsynsoppgåver for relevante aktørar i Noreg, og at etaten ved behov bidreg med faglege vurderingar overfor Utanriksdepartementet i spørsmål om eksport av kjernefysiske varer.

Komiteen merkar seg at Kunnskapsdepartementet i mars 2014 sende brev til lærestadene for å informere om gjeldande regelverk kring arbeidet med å hindre kunnskapsoverføring som kan medverke til utforming av kjernefysiske våpen. Kunnskapsdepartementet sitt brev var meint til å bidra til å klargjere regelverket slik at det ikkje blir skapt unødige problem for utanlandske studentar ved norske lærestader. Komiteen understrekar at regelverket fortsatt må praktiserast slik at Noreg med sikkerheit hindrar at sensitiv kunnskap kjem på avvege, og slik kan auke faren for produksjon av atomvåpen.

Komiteen merkar seg at Utanriksdepartementet i 2013 tok initiativ til eit prøveprosjekt for kursing i eksportkontroll og lisensiering av forsvarsmateriell for eksportbedrifter. Komiteen ser positivt på at departementet gjennom dette bidreg til ei betre forståing i næringa for regelverket og praktiseringa av dette.

Komiteen vil vise til at Utanriksdepartementet sidan 2012 har arbeidd med å utvikle ei digitalisert teneste for effektivisering og modernisering av eksportkontrollen, og at regjeringa i meldinga varslar at departementet hausten 2014 vil innføre eit skreddarsydd elektronisk sakshandsamingssystem som vil medføre store gevinstar for både næringslivet og departementet. Komiteen meiner det er viktig at ein har eit sikkert og effektivt system for lagring av store mengder sensitive data, og ser det som positivt at dette no kjem på plass.

Komiteen merkar seg at Noreg overtok formannskapet i MTCR i oktober 2014. Komiteen noterer seg at det under plenumsmøtet i Oslo i oktober 2014 blei semje om å invitere ikkje-medlemmer til å formelt deklare at dei sluttar seg til og implementerer MTCR sine kontrollister og -standardar i sine nasjonale eksportkontrollar. Komiteen registrerer at ein frå norsk side vil leggje vekt på å føre eit aktivt formannskap og ein open dialog. Komiteen legg til grunn at regjeringa følgjer opp denne målsetjinga.

Komiteen merkar seg at Utanriksdepartementet 15. august 2014 sette i verk forskrift om restriktive tiltak i samband med handlingar som undergrev eller truar Ukrainas territoriale integritet, suverenitet, uavhengighet og stabilitet. Forskrifta bringar dei norske tiltaka på linje med EUs tiltak. Komiteen noterer seg at EU innførte nye restriktive tiltak mot Russland den 12. september 2014, og at regjeringa slutta seg til desse. Komiteen stadfestar at Russlands brot på folkeretten ikkje kan akseptast. Komiteen støtter regjeringa sitt forbod mot eksport av våpen og forsvarsmateriell til Russland, samt eksport av fleirbruksvarar og -teknologi som kan være berekna for militær bruk.

Komiteen understrekar samstundes at Noreg ikkje alltid har likelydande interesser med EU. Noreg må til eikvar tid gjere sjølvstendige nasjonale vurderingar av kva tiltak som fremmar Noregs tryggleik på ein best mogleg måte.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Fremskrittspartiet og Senterpartiet, mener at dagens eksportregelverk er strengt, men etisk balansert. Flertallet mener det er viktig å gi industrien forutsigbare rammer. Dette gjøres best gjennom et tydelig regelverk. Reglene må gi norske produsenter mulighet til å konkurrere på mest mulig like vilkår som utenlandske bedrifter.

Et annet flertall, komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Høyre og Fremskrittspartiet, mener en videreføring av dagens regelverk vil gi industrien, bedriftenes indu-

strielle samarbeidspartnere i NATO og industriens kunder nødvendig forutsigbarhet.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet mener at Norge ikke må havne i en situasjon hvor norsk industri blir holdt utenfor internasjonale utviklingsprosjekter som en følge av nye særnorske regler.

Komiteens medlemmer fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti viser til at flertallsmerknaden i Innst. 62 S (2011–2012) ikke har bidratt til å stoppe eksport til land hvor myndighetene begår alvorlige brudd på menneskerettighetene. Disse medlemmer påpeker at operasjonaliseringen av regelverket ikke opprettholder de hensyn omfattet av sjekklisten utarbeidet i samarbeid med SIPRI, og ber derfor regjeringen om å skjerpe regelverket slik at menneskerettighetssituasjonen i mottakerlandet blir tilstrekkelig avslagsgrunnlag. Disse medlemmer påpeker at intensjonen bak tidligere innstramninger utvetydig har vært å stanse våpeneksport til land hvor myndighetene begår alvorlige brudd på menneskerettighetene.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti understreker at det ikke kun kan være utstyrets karakter som vurderes (om utstyret kan brukes til undertrykkelse eller ikke), men at menneskerettighetssituasjonen i mottakerlandet skal være avgjørende. Dette medlem understreker at dette må omfatte eksport av alle strategiske varer, som inkluderer A- og B-materiell og flerbruksvarer. Dette fordi enhver eksport av forsvarsmateriell bidrar til å øke mottakerlandets militære kapabilitet, uavhengig av utstyrets karakter.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Venstre og Sosialistisk Venstreparti understreker at på tross av eksportregelverkets intensjon om å vektlegge demokrati- og menneskerettssituasjonen i mottakerland har norsk våpeneksport til regimer med grove menneskerettighetsbrudd fortsatt (gjennom flere regjeringer). Noen land som her bør nevnes er Bahrain, Egypt, De forente arabiske emirater, Jordan, Kuwait, Libya, Oman, Qatar og Saudi-Arabia. Av disse landene har Saudi-Arabia vært den største eksportmottakeren ved å motta militærutstyr for til sammen 650 mill. kroner i løpet av det siste tiåret. Dette er undertrykkende regimer hvor innbyggerne har liten eller ingen politisk innflytelse, og hvor myndighetene tøyer ytringsfrihet, forsamlingsfrihet og organisasjonsfrihet. Dette er land hvor myndighetskritikk blir slått hardt ned på, og hvor myndighetene kritiseres for alvorlige brudd

på menneskerettighetene, som tortur og annen mishandling.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti påpeker at en slik eksportpraksis avviker sterkt fra regelverket av hensyn til demokrati og menneskerettigheter. All militær eksport styrker den militære maktkapasiteten til mottakerlandet og bidrar dermed til å opprettholde et undertrykkende regime.

Komiteens medlemmer fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti påpeker at det også er viktig å se våpeneksport i en regional kontekst. I tilfeller der det er stor sannsynlighet for at våpen eksportert til et mottakerland vil kunne bli brukt i et annet land, må dette vektlegges i vurderingen. Blant annet har Saudi-Arabia bistått Bahrain med å slå ned et gryende opprør i landet.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til det tverrpolitiske målet om størst mulig åpenhet og understreker behovet for å forsterke det parlamentariske ansvaret for norsk eksport av strategiske varer. Dette medlem understreker at Stortinget er ansvarlig for å føre kontroll med regjeringens eksportpraksis. Mangelen på debatt om eksporten skyldes blant annet manglende innsyn i eksportkontrollen. Stortinget har ikke innsyn i lisenssøknader som ligger inne til behandling i UD. Politikere får innsyn kun gjennom denne meldingen som kommer seks måneder etter eksportårets slutt. Det manglende politiske innsynet i den løpende eksportkontrollen skyldes begrensninger som taushetsbestemmelsene i eksportloven gir. Som følge av dette har ikke Stortinget påvirkning på den løpende eksporten. Informasjonen i meldingen gir heller ikke tilstrekkelig begrunnelse for godkjente lisenssøknader eller avslag. Stortingets manglende innsyn i både den løpende eksportkontrollen og hvilke vurderinger som ligger til grunn, svekker Stortingets evne til å føre kontroll over regjeringens eksportpraksis.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti og Sosialistisk Venstreparti viser til muligheten for å opprette et parlamentarisk utvalg i Stortinget.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti påpeker at utvalget bør ha fullt innsyn og rådføres i eksportsaker. Utvalgets mandat bør spesifikt være rettet mot å identifisere mulige motsigelser ved eksport til spesifikke regimer, ved endring av eksportpraksis til et mottakerland, eller ved endring av politisk situasjon i mottakerlandet.

Komiteens medlem fra Venstre foreslår at det bør utredes en mulighet for å opprette et etikkråd for norsk våpensalg. Rådet bør ha fullt innsyn og rådføres i eksportsaker. Rådets mandat bør spesifikt være rettet mot å identifisere mulige motsigelser ved eksport til spesifikke regimer, ved endring av eksportpraksis til et mottakerland, eller ved endring av politisk situasjon i mottakerlandet.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til at norske selskaper i dag kan etablere seg i land med mer liberale eksportreguleringer for å gjennomføre videreeksport til stater det norske regelverket setter en stopper for. Dette medlem viser til at det blant annet er kommet fram at det gjennom USA blir eksportert norske våpen til bruk i Israel, noe som strider mot det grunnleggende kriteriet for eksportkontroll om ikke å tillate eksport til et område «i krig eller borgerkrig, eller der krig truer». Dette medlem viser til at aktiv og ansvarlig bruk av eierskapspolitikken kan sette en stopper for slik eksport, også på fabrikker i andre land. Dette medlem understreker at en ansvarlig eierskapspolitikk som er samstemt med andre politikkområder, er i Norges interesse, og fremmer forslag om at vi skal bruke eierskapet vårt til å sørge for at de bedrifter som er helt eller delvis statlig eid følger norsk politikk, også på fabrikker i andre land.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti og Sosialistisk Venstreparti fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen stramme inn regelverket for eksport av forsvarsmateriell ved at Norge ikke vil tillate salg av strategiske varer (som inkluderer A- og B-materiell og flerbruksvarer) til land hvor myndighetene begår alvorlige brudd på menneskerettighetene.»

«Stortinget ber regjeringen utrede en ordning med et parlamentarisk eksportkontrollråd for eksport av norsk forsvarsmateriell. I en slik utredning er det naturlig å se nærmere på erfaringene fra Sverige, England, Belgia og andre land med ordninger for økt parlamentarisk innsyn.»

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen legge til grunn i eierskapsutøvelsen at norskeide våpeneksporterende selskap skal følge norsk politikk for våpeneksport, også når de er lokalisert i andre land.»

Komiteens medlem fra Venstre fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede muligheten for et etikkråd for norsk våpeneksport som systematisk gir råd til Utenriksdepartementet og som har som mandat å identifisere og påpeke eventuelle motsigelser av eksport til spesifikke regimer, ved endring av eksportpraksis til et mottakerland eller ved endring av politisk situasjon i mottakerlandet.»

Forslag fra mindretal

Forslag fra Kristelig Folkeparti og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen stramme inn regelverket for eksport av forsvarsmateriell ved at Norge ikke vil tillate salg av strategiske varer (som inkluderer A- og B-materiell og flerbruksvarer) til land hvor myndighetene begår alvorlige brudd på menneskerettighetene.

Forslag 2

Stortinget ber regjeringen utrede en ordning med et parlamentarisk eksportkontrollråd for eksport av norsk forsvarsmateriell. I en slik utredning er det naturlig å se nærmere på erfaringene fra Sverige, England, Belgia og andre land med ordninger for økt parlamentarisk innsyn.

Forslag fra Venstre:

Forslag 3

Stortinget ber regjeringen utrede muligheten for et etikkråd for norsk våpeneksport som systematisk gir råd til Utenriksdepartementet og som har som mandat å identifisere og påpeke eventuelle motsigelser av eksport til spesifikke regimer, ved endring av eksportpraksis til et mottakerland eller ved endring av politisk situasjon i mottakerlandet.

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 4

Stortinget ber regjeringen legge til grunn i eierskapsutøvelsen at norskeide våpeneksporterende selskap skal følge norsk politikk for våpeneksport, også når de er lokalisert i andre land.

Tilråding fra komiteen

Komiteen har elles ingen merknader, viser til meldinga og rå Stortinget til å gjere slikt

vedtak:

internasjonalt ikke-sprednings samarbeid – vedlegges protokollen.

Meld. St. 8 (2014–2015) – om eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2013, eksportkontroll og

Oslo, i utenriks- og forsvarskomiteen, den 25. mars 2015

Anniken Huitfeldt
leiar

Liv Signe Navarsete
ordførar

